

Burgerraad voor het klimaat

Cyclus 1: Hoe wonen in de stad
om een antwoord te bieden op de
klimaatuitdagingen in 2050?

**Eerste antwoord
van de Brusselse
regering op
het burgeradvies**

**Geachte leden van de Raad,
Geachte lezer,**

In mijn hoedanigheid als Secretaris van Burgerraad voor het klimaat heb ik het genoegen u hier het eerste antwoord van de Regering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te bezorgen. Een eerste antwoord op de doelstellingen en aanbevelingen van de eerste Raad, die gediscussieerd heeft over de vraag: "Hoe wonen in de stad om een antwoord te bieden op de klimaatuitdagingen in 2050?".

Naar aanleiding van de debatten die hebben plaatsgevonden tussen februari en april 2023 hebben de leden van de Burgerraad voor het klimaat hun eindrapport ingediend op 9 juni bij de Brusselse regering, vertegenwoordigd door de Minister Alain Maron. Dit rapport bevat 3 prioriteiten, 9 ambities en meer dan 60 aanbevelingen.

De aanbevelingen werden vervolgens doorgegeven aan de betrokken Ministers, die ze deelden met hun betrokken administratie. Die in de zomer een eerste analyse uitvoerden. Het accent werd gelegd op de technische haalbaarheid van de verschillende voorstellen.

Begin september 2023 hebben de verschillende betrokken ministers hun eerste antwoord op het werk van de Burgerraad gedeeld met de andere leden van de Regering.

Het resultaat van deze eerste fase zal aan u voorgesteld worden op 28 september 2023, tijdens de ontmoeting tussen de betrokken ministers, de leden van Burgerraad voor het klimaat, de leden van het Opvolgingscomité en andere belanghebbende partijen.

Ik hoop dat dit document u goed bereikt en ik kijk er naar uit om elkaar terug te ontmoeten.

Merlijn De Rijcke

Secretaris van de Burgerraad voor het klimaat

**Eerste feedback van
de regering op de
aanbevelingen van de
Burgerraad voor het
klimaat over het
thema 'leefomgeving'**

Zoals bepaald in de procedure van de Burgerraad voor het klimaat heeft de regering, met de hulp van haar besturen, de aanbevelingen van de burgers geanalyseerd en, in dit rapport, een stappenplan opgesteld waarin het type opvolging wordt gespecificeerd dat aan elk van die aanbevelingen kan worden gegeven.

Dit is de eerste feedback van de regering, die in april 2024 zal worden gevolgd door een tweede feedback om de analyse te verfijnen en uit te leggen welk gevolg er eventueel aan elk van de aanbevelingen is gegeven.

De regering wil haar waardering uitspreken voor de inzet en de nauwgezetheid waarmee de leden hebben bijgedragen aan deze collectieve denkoefening, en zij dankt de Raad voor de kwaliteit van zijn bijdrage.

1. Anders wonen

Het delen van ruimten en diensten aanmoedigen

1.1.1.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

Delen van voorzieningen (gebouw, wijk, ...)

1° reactie

Het delen van voorzieningen (gebouwen, huizenblokken, ...) moet het mee mogelijk maken om binnen een gebied op een degelijke manier te voldoen aan de behoeften van de bevolking: culturele diensten, onderwijs, sportinfrastructuur, natuurgebieden, economische diensten, enzovoort. In het ontwerp tot wijziging van het GBP gaat in thema's zoals vermenging en verdichting / ontlichting aandacht uit naar dat onderwerp.

Dat lijkt een ambitieuze doelstelling, maar zij sluit volledig aan bij het streven van de Brusselse regering om de sociale, generationele en functionele mix te versterken, vorm te geven aan een buurtgerichte stad door netwerken en lokale identiteitskernen tot stand te brengen, de milieuprestaties te verbeteren door de voorzieningen en de stad op een beter doordachte manier te gebruiken, enzovoort ...

Alvorens die vorm van delen in de praktijk te kunnen brengen, is het nodig om:

- in overleg tot een omschrijving te komen van wat het delen van voorzieningen precies inhoudt en prioriteiten te bepalen;
- te weten wat er reeds bestaat en een follow-up in te stellen (bestaande situatie, monitoring, leegstandsinventaris);

- in het GBP een aangepast juridisch kader vast te leggen;
- te voorzien in een beheerswijze en in veel middelen, omdat delen op de eerste plaats een "logistieke" aangelegenheid is.

Om de behoeften zo goed mogelijk in kaart te brengen en er zo goed mogelijk voor te zorgen dat delen een echte meerwaarde kan bieden, zal het in de praktijk steeds meer gebeuren dat bij complexe projecten een specifieke coördinatiestructuur in het leven wordt geroepen.

De taskforce Voorzieningen van perspective brussels wil een typologische catalogus van de voorzieningen met aanbevelingen over het gedeelde gebruik ervan laten opstellen en heeft daarvoor een opdracht uitgeschreven. Het is de bedoeling om aan de hand daarvan te beoordelen hoe de functies zich complementair verhouden tot het doel van algemeen belang dat vervat zit in de definitie van een collectieve voorziening. Zo zullen onder meer de voorzieningen voor meerdere gebruiksdoeleinden en meerdere operatoren worden beoordeeld.

In meerdere projecten van citydev.brussels worden vandaag al voorzieningen gedeeld: Citygate 2, Tivoli, Greenbizz 2 en Lioncity. Voor het project Citygate 2 zullen de grote ambities in verband met gedeeld gebruik zich vertalen in de aanstelling van een "sitemanager".

1.1.2.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

Collectieve huisvesting en multifunctionele ruimten

T^e reactie

De Regering hervormt momenteel de Gewestelijke Stedenbouwkundige Verordening (GSV). Dit nieuwe ontwerp van GSV werd op 10/11/2022 goedgekeurd in eerste lezing en ondergaat wijzigingen naar aanleiding van het openbaar onderzoek, de adviezen van de instanties en de adviezen van de gemeentes. Het gewijzigde ontwerp zal in het najaar van 2023 in tweede lezing aan de Regering worden voorgelegd.

De huidige GSV legt enkel voor de woningen woonbaarheidsregels vast. Het ontwerp van GSV beoogt de kwaliteit in alle gebouwen te verzekeren om te voldoen aan de doelstellingen van flexibel gebruik en functionele gemengdheid, alsook de kwaliteit van de gemeenschappe-

lijke ruimten in collectieve gebouwen aan te moedigen en interacties, ontmoeting en een gezellig sfeer te bevorderen.

Deze doelstellingen vertalen zich in regels, waaronder de verplichting dat elke nieuwe gebruikseenheid op 10 % van haar oppervlakte over een voor ontspanning bestemde buitenruimte moet beschikken en dat die kan worden gedeeld met de andere gebruikseenheden van het gebouw. Ook moeten de woningen, om hun private karakter te verzekeren, een private buitenruimte hebben.

De circulatie binnen de gebouwen moet bovendien zo worden ingericht dat ontmoetingen en een gezellige sfeer worden aangemoedigd.

1.1.3.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

Intergenerationele huisvesting

T^e reactie

Brussel Huisvesting neemt sinds 2022 samen met 13 andere Europese steden deel aan het project Network of Towns.

Het doel van het project «Network of Cities for Collaborative Housing (NETCO)» is de bevordering van peer learning en uitwisseling tussen stadsbeoefenaars en individuen en organisaties uit het maatschappelijke middenveld over collaboratieve woonvormen op lokaal niveau als een beleidsoplossing op lange termijn om verschillen te overbruggen tussen afkomst, gender en generaties, door deel te nemen aan buurt- en gemeenschapsinitiatieven.

In dit project verwijst de term collaboratief wonen naar initiatieven waarbij bewoners een actieve rol hebben in het dagelijkse beheer van de woongemeenschap. Collaboratief wonen, in zijn verschillende vormen (van cohousing tot Community Land Trusts), fungeert als een stimulans voor burgerbetrokkenheid en bevordert sociale cohesie in steden, en dit via de inclusie van gezinnen met lage inkomens die mogelijk worden uitgesloten van 'gentrificerende' wijken.

Aan het eind van het project zal een van de partners (id22) een rapport opstellen met aanbevelingen voor het beleid.

1.1.4. Doelstelling Burgerraad voor het klimaat: **Bewustmaking over delen**

1^e reactie

Het Gewest subsidieert al heel wat lokale verenigingen, waaronder de VIH, die deze problematiek kunnen behandelen in het kader van hun sensibiliseringsacties over verschillende thema's (voeding, klimaat, milieu, bewoning, enz.). De

regering zal de mogelijkheid bestuderen om dit specifieke thema te formaliseren in de taken en opdrachten van de betrokken gesubsidieerde entiteiten, wanneer dat relevant is.

1.2 Delen van middelen

1.2.1. Doelstelling Burgerraad voor het klimaat: **Openbare en private investeringen stimuleren om warmte-/energiebronnen te delen (Wijkcontract Energiegemeenschap, energiecoöperaties, ...)**

(a) Actoren die overheidssteun ontvangen > zonnepanelen

(b) Warmtenet van een verbrandingsoven delen

1^e reactie

De Brusselse Hoofdstedelijke Regering engageert zich via het **Lucht-, Klimaat- en Energieplan** en rust zich uit met de middelen om te bestuderen hoe en onder welke voorwaarden de **voorziening van verwarming en koeling van het Gewest koolstofvrij kan worden gemaakt tegen 2050**.

De terugwinning van restwarmte uit afvalverbranding is een onderwerp dat moet worden bestudeerd, rekening houdend met de andere gewestelijke verbintenissen om afvalverbranding en de afvalstroom te verminderen. **De warmte die door de Brusselse verbrandingsoven wordt geproduceerd**, wordt al **gebruikt** om de serres van het Koninklijk Paleis, Dockx,

enz. te bevoorraden. Er loopt momenteel een project om het potentieel van een warmtenet in de hele Noordwijk in te schatten, en er is een taskforce opgericht met Brussel Energie, de Stad Brussel en het kabinet om een eerste lus van het warmtenet in de woonwijk van Nederover-Heembeek operationeel te maken. Het doel van die projecten is om de warmte van de verbrandingsoven ter beschikking te stellen van meer Brusselaars.

De **groepsrenovatie op straat- of wijkniveau** is al vele jaren aan de gang in het Brussels Gewest en is een van de essentiële hefboomen om groot-schalige energierenovatie mogelijk te maken. De groepsrenovatie maakt integraal deel uit van de Renolution-strategie.

Stadsvernieuwing, via de SVC's, DWC's en AHC's, neemt die criteria van energiebesparing en -terugwinning op in alle bouw- en renovatieprojecten. De uitdaging is collectief en de antwoorden moeten ook collectief zijn. Die acties zijn echter niet eenvoudig, omdat zowel openbare instrumenten als privépraktijken meer gericht moeten zijn op collectieve renovatie. Er wordt gewerkt aan het identificeren en wegnemen van de obstakels met concrete proefprojecten. Het Gewest maakt ruimte voor experimenten met de projectoproep Renolab.ID, die tot doel heeft innovatieve benaderingen, zoals het project Renov-Roue-Rad, te ondersteunen en ervan te leren. De eerste proefprojecten leveren waardevolle lessen op, zodat we die benadering kunnen opschalen. De stedenbouwkundige voorschriften moeten nu worden aangepast om energierenovatie te vergemakkelijken – en dan vooral gegroepende projecten. De ontwerphervorming van de Gewestelijke Stedenbouwkundige Verordening (GSV) bevat een aantal verbeteringen in dat opzicht.

Wat het **delen van energie** betreft, is het Brusselse wettelijke kader dat in 2022 werd aangenomen bijzonder ambitieus en wekt het echte interesse bij de Brusselaars. Het Gewest heeft een Facilitator Energiedelen opgezet en ondersteunt investeringen van burgers in energiegemeenschappen via finance.brussels. Die acties blijven complex, het thema is nieuw en de benadering is innovatief. Het is dus belangrijk voor alle actoren om het potentieel ervan te verkennen: Sibelga, BRUGEL, Leefmilieu Brussel, mede-eigenaars, de gemeenten, de Openbare Vastgoedmaatschappijen, enz. Er worden momenteel tools ontwikkeld door alle betrokken actoren. We moeten de eerste projecten benutten om de behoeften te begrijpen en verder te gaan met die geïntegreerde tools, voordat we een verplichting van middelen of resultaten voor bepaalde actoren overwegen.

In een tweede ontwikkelingsfase, na feedback en consolidering van de nodige tools, lijken de voorstellen van de Burgerraad voor het klimaat interessant en zullen ze in overweging worden genomen.

De projecten worden momenteel ondersteund door een gewestelijke operator: de Facilitator Energiedelen en Energiegemeenschappen. De gemeenten zijn betrokken bij het opzetten van lokale dynamieken en projecten, en zouden in de toekomst een belangrijkere rol moeten spelen – naarmate ze hun kennis over het onderwerp consolideren.

1.3 Reconversie van gebouwen waarborgen

1.3.1. Doelstelling Burgerraad voor het klimaat: Gebouwen ombouwen in plaats van afbreken

1^e reactie

De lopende hervorming van de Gewestelijke Stedenbouwkundige Verordening houdt aan de hand van dezelfde aandachtspunten rekening met deze thema's.

De in november 2022 in eerste lezing goedgekeurde ontwerptekst en waarvan de tweede lezing in het najaar van 2023 ter goedkeuring aan de Regering zal worden voorgelegd, integreert maatregelen om de duurzaamheid, circulariteit en veerkracht van de bebouwde omgeving te bevorderen, het behoud en de renovatie van bestaande bouwwerken aan te moedigen en voor de reconversie ervan en/of de recuperatie van hun materialen te zorgen.

Deze tekst voorziet dat bestaande bouwwerken moeten worden behouden. De bestaande bouwwerken vormen een belangrijke milieuhulpbron in een context waarin de bouwsector een van de grootste producenten van afval en broeikasgassen in Brussel is. Het behoud en de renovatie van bestaande gebouwen vormt dus een belangrijke uitdaging. De afbraak van een bouwwerk kan pas worden toegestaan na een belangenafweging die rekening houdt met een geheel van beoordelingselementen, waaronder voor projecten van een bepaalde omvang voor

de vergelijkende analyse van de levenscyclus van de gebouwen.

Elk nieuw bouwwerk van een bepaalde omvang zal zodanig moeten worden ontworpen dat het bouwwerk aanpasbaar en omvormbaar is. Deze aanpasbaarheid zal worden geanalyseerd aan de hand van criteria zoals de dimensionering en de lichtdoorlatende oppervlaktes van de ruimtes verwant met de draagstructuur van het gebouw, de positie van de distributie- en circulatiekernen en de positie van de technische schachten en ruimtes.

1.3.2.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat: In kaart brengen van de leegstaande gebouwen

1^e reactie

Datgene wat al bestaat, optimaal benutten en intensiever gebruiken is, net zoals delen, een manier om de uitdagingen voor het Gewest aan te pakken en ervoor te zorgen dat alle Brusselaars een betaalbare en kwaliteitsvolle woning kunnen vinden, en om wat lokaal voorhanden is aan te wenden om woningen te bouwen, banen te scheppen, de sociale verbondenheid te bevorderen, enzovoort.

Met het oog daarop is het nodig om:

- de begrippen “leegstaand”, “braakliggende gronden” en “omvormbaar” in overleg te definiëren
- te weten wat er reeds bestaat en een follow-up in te stellen (bestaande situatie, monitoring, leegstandsinventaris).

Dit is een nuttige doelstelling voor de gewestelijke beleidsvoering, maar zij dient ook te worden genuanceerd: leegstand is een veelzijdig begrip en verandert voortdurend. In navolging van de aanbeveling komt het erop aan te voorzien in een ondergrens voor de follow-up, een deadline voor het updaten van de gegevens te bepalen en te benadrukken dat een zekere leegstandsgraad onvermijdelijk en noodzakelijk is. Leegstaande panden die in kaart zijn gebracht, zijn niet noodzakelijkerwijs inzetbaar om aan bepaalde behoeften te voldoen (plaatsen die niet geschikt zijn om voor andere doeleinden te worden gebruikt, termijn van de werken, eigendomsrecht, enz.). De reconversie van gebouwen komt tot slot aan bod in de hervor-

ming van het GBP die momenteel haar beslag krijgt. Daarnaast vormt de bebouwbaarheid van braakliggende gronden een aandachtspunt in de denkoefeningen over de integratie van het groene netwerk, in de beoordeling van het bestaande GBP (GGB's) en in de evaluatie van het GBP als instrument. Er dient ook rekening te worden gehouden met de RPA's.

A photograph of a building under renovation, featuring extensive scaffolding. A large, stylized speech bubble with a green border and a white interior is overlaid on the image. The text inside the bubble is in a bold, blue, sans-serif font. The background shows the building's facade with windows and brickwork, partially obscured by the metal scaffolding structure.

2. Renoveren in een geest van sociale recht- vaardigheid

2.1

Huurders en kleine eigenaars beschermen in het proces van de energierenovatie

2.1.1.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

De energiekwaliteit van gebouwen verbeteren zonder mensen uit hun woning te zetten

1° reactie

De werkzaamheden ter verbetering van de EPB zijn al opgenomen in de huisvestingscode, in het hoofdstuk over huurovereenkomsten:

Art. 221. 1 - Werken in de loop van de huurovereenkomst

§ 1er. Onverminderd artikel 1724 van het Burgerlijk Wetboek, en op voorwaarde dat de huurovereenkomst gesloten wordt voor een duur bepaald in artikelen 237 en 239, heeft de verhuurder, na verwittiging van de huurder via aangetekende brief ten minste een maand op voorhand, in het verhuurde goed het recht om, in de loop van de huurovereenkomst maar maximum één keer per driejarige periode, alle werken uit te voeren die bestemd zijn om de energiestatistiek van de woning te verbeteren, voor zover deze werken:

- 1° geen langere duur hebben dan deze door de Regering vastgesteld, die zestig dagen vanaf het begin van de werken niet mag overschrijden ;
- 2° uitgevoerd kunnen worden tijdens de bewoning ;
- 3° na de werken geen vermindering van het woongenot van het verhuurde goed veroorzaken ;
- 4° geen onredelijke vermindering van het woongenot van het verhuurde goed veroorzaken tijdens de werken ;

5° er niet toe strekken het goed conform de voorwaarden van artikel 219 te maken.

§ 2. Niettegenstaande artikel 240, kunnen de partijen op uitdrukkelijke wijze en minstens een maand vóór de uitvoering van de werken beoogd in paragraaf 1 of van werken bestemd om de woning aan te passen aan een handicap of verlies van autonomie van de huurder, overeenkomen dat deze aanleiding geven tot een verhoging van de huurprijs.

Die verhoging is evenredig aan de reële kostprijs van de uitgevoerde werken, aan de verbetering van de energiestatistiek of aan de omvang van de aanpassing van de woning aan de handicap of het verlies van autonomie.

§ 3. Indien de werken langer duren dan de Regering besliste op grond van paragraaf 1, 1°, moet de verhuurder de huurder een vermindering van de huurprijs verlenen naar evenredigheid van de tijd en van het gedeelte van het verhuurde goed waarvan hij het genot heeft moeten derven.

Wat tripartiete overeenkomsten betreft, zijn er al initiatieven in die richting, zoals Interface Réno, geleid door CaFa, Credal, Renovas en anderen. Dit soort initiatieven is echter zeer moeilijk op te zetten.

Er bestaan al andere hefboomen, zoals de wet op het openbaar bestuur, die volledig is hervormd en in 2023 van kracht wordt.

2.1.2.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

Betere verdeling en gebruik van de premies om energiezuinigheid aan te moedigen

- Premiestelsel op basis van het werkelijke huishoudelijke verbruik
- Aantal inkomenscategorieën verhogen
- Delta van EPB opnemen in de berekening van de premies
- Toekenning van subsidies afhankelijk maken van een energie-audit van de woning
- Vermogen toevoegen bij de berekening van de premies

1^e reactie

De Brusselse Hoofdstedelijke Regering heeft er zich toe verbonden in te zetten op energiezuinigheid. Daartoe heeft ze al een reeks maatregelen genomen:

- de invoering van het ECORENO-krediet met de bedoeling om tegen een zo laag mogelijk tarief leningen aan te bieden; dat krediet wordt beheerd door het Woningfonds;
- de invoering van het RENOLUTION-premiestelsel, waarbij begunstigen die minstens drie soorten renovatiewerken hebben geselecteerd in aanmerking komen voor een verhoging van het totale bedrag van de premie met 10%;
- de invoering van premies om de woonomgeving te verbeteren, die voorbehouden zijn voor eigenaars die hun goed zelf bewonen of die het via een SVK of aan een SVK verhuren. Om de doelgroep uit te breiden, maar tegelijk ook de toegang tot betaalbare gerenoveerde woningen te waarborgen, wordt momenteel een systeem van geconventioneerde huurovereen-

komsten onderzocht. Verhuurders die akkoord gaan om hun goed voor een betaalbare prijs en een lange looptijd te verhuren, zouden in aanmerking komen voor een voordelige inkomenscategorie.

De Burgerraad voor het klimaat stelt verschillende maatregelen voor om de verdeling van de premies te verbeteren. Er wordt onderzocht of het aantal inkomenscategorieën vanaf 2024 kan worden verhoogd.

Het EPB-certificaat is bedoeld als een van de belangrijkste elementen van de Renolution-strategie. De link met de energieaudit moet zorgvuldig worden onderzocht, vooral om dubbel werk te voorkomen. We zijn het er echter mee eens dat het belangrijk is om te weten welke werkzaamheden er moeten worden uitgevoerd, en daarom zal het EPB-certificaat uitgroeien tot een beslissingsondersteunende tool.

Het voorstel om de financiële stimulansen te laten afhangen van het werkelijke verbruik of het EPB-niveau is moeilijk uitvoerbaar en biedt onvoldoende voorspelbaarheid voor opdrachtgevers.

2.1.3.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

Het aantal renovaties verhogen door het aantal eigenaars te vergroten

1^e reactie

Het Fonds maakt de lening voor de aankoop van een woning afhankelijk van renovatiewerkzaamheden om de gezondheids- en veiligheidsnormen te bereiken. Wanneer mogelijk, zal de lening van het Fonds werkzaamheden ter verbetering van de EPB financieren, rekening houdend met de financiële draagkracht van de kredietnemer. Het Fonds is niet verantwoordelijk voor de toegang tot de premies.

In 2022 werd één enkele Ecoreno-lening, in hypotheek- of consumentenvorm, geïntroduceerd om renovatie- en verbeteringswerken aan het EPB te financieren. De voorwaarden zijn aantrekkelijk, met tarieven die zijn vastgesteld op 1,5% of 2,5%, afhankelijk van het inkomen. Ze liggen dus ver onder de markttarieven.

Om aan de toenemende vraag naar krediet te voldoen, sloot het Fonds in 2023, een aanvullende lening van 30 miljoen euro af met de regionale garantie, waardoor de totale leencapaciteit voor dat jaar 230 miljoen euro bedraagt.

Toch moest het Fonds restrictieve maatregelen nemen om het jaar af te sluiten met zijn investeringscapaciteit. De rentevoeten werden in april en begin mei verhoogd en de inkomenschaal werd tijdelijk en voor het jaar 2023 verlaagd tot die van de sociale huisvesting. Dit om de sociale actie te concentreren op de minst bevoorrechte gezinnen.

Het Gewest voorziet in een dotatie om het verschil te dekken tussen de rentevoeten die worden toegekend aan de kredietnemers van het Fonds en de rentevoeten voor leningen op de financiële markten. De voorwaarden op de

financiële markten en de financiële middelen van het Gewest hebben het niet mogelijk gemaakt om de kredietvoorwaarden van het Fonds te versoepelen en minder restrictief te maken.

De toegang tot de kredieten van het Fonds is echter gekoppeld aan het gezinsinkomen. Het tarief wordt berekend op basis van het inkomen volgens een regel van 3 en tariefverminderingen worden toegekend op basis van het aantal personen ten laste in het huishouden. De voorwaarden zijn dus progressief afhankelijk van het inkomen.

2.1.4. Doelstelling Burgerraad voor het klimaat: Renovatiewerkzaamheden in mede-eigendommen vergemakkelijken

1^e reactie

Het **beslissingsquorum in mede-eigendommen** is een Federale bevoegdheid en is verlaagd. Volgens het systeem van verplichte renovatie zou de vereniging van mede-eigenaars aansprakelijk worden gesteld wanneer een individueel perceel van de mede-eigendom niet aan de gestelde EPB-doelstellingen voldoet, tenzij zij

kan aantonen dat zij voldoende zorgvuldig is geweest en dat zij geen fout heeft begaan. Dit nieuwe systeem omvat een verplichting voor de vereniging van mede-eigenaars om renovatiewerkzaamheden uit te voeren met betrekking tot de gemeenschappelijke delen van het gebouw.

2.1.5. Doelstelling Burgerraad voor het klimaat: De EPB-certificering beter controleren

1e reactie

Leefmilieu Brussel beschikt over de wettelijke middelen om **certificaten en certificeerders te controleren**. Alle EPB-certificeerders, of ze nu voor een privéonderneming of een overheidsinstantie werken, zijn namelijk erkend door Leefmilieu Brussel als delegatie van een openbaardienststopdracht. De erkenning is afhankelijk van de naleving van de verplichtingen die door de delegerende overheid wordt gecontroleerd. Leefmilieu Brussel kan de certificaten onder bepaalde voorwaarden ook zelf opstellen. Certificaten zijn al gecontroleerd en certificeerders zijn

bijgeschoold door Leefmilieu Brussel en externe bedrijven onder toezicht van Leefmilieu Brussel. Aangezien de kwaliteit van de certificaten niet alleen afhangt van controles, maar ook van de opleiding van certificeerders, overweegt Leefmilieu Brussel om de opleiding van certificeerders te standaardiseren en beter te controleren.

Wat de **toegankelijkheid van EPB-certificaten** betreft, bestaat er sinds 2023 een premie voor huishoudens met een laag of gemiddeld inkomen.

2.1.6. Doelstelling Burgerraad voor het klimaat: Voorwaarden stellen voor vastgoedprojecten

1^e reactie

De energieprestaties van de gebouwen worden al omkaderd via de EPB-regelgeving. De aanleiding voor de toepassing van de EPB-regelgeving is met name de stedenbouwkundige vergunning. Toekomstige vastgoedprojecten worden dus omkaderd.

2.2

Transitie van de bouwsector begeleiden

2.2.1.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

Het gebruik van duurzame en hergebruikte materialen aanmoedigen

- Steun en premies om voorrang te geven aan biogebaseerde materialen
- Gebruik van hergebruikte materialen aanmoedigen

1^e reactie

Het gebruik van duurzame en hergebruikte materialen moet worden aangemoedigd en deze doelstelling is opgenomen in de strategie voor de duurzame renovatie van de gebouwen in Brussel (Renolution) en in het Lucht-, Klimaat- en Energieplan.

Alvorens na te denken over de invoering van een 'CO₂-belasting' (wat bovendien een Federale aangelegenheid zou zijn) om het gebruik van biogebaseerde materialen aan te moedigen en het gebruik van petrochemische materialen te ontmoedigen, denken we dat het beter zou zijn om eerst een promotiefase te doorlopen, waarbij niet wordt gestraft maar aangemoedigd (met name via het bestaande systeem van verhoging van de Renolution-premies en ondersteuning van het gebruik van de referentietool TOTEM).

Via de BeCircular-projectoproep worden ondernemingen die **nieuwe oplossingen** ontwikkelen **rond de circulaire economie** ondersteund door het Gewest. Een voorbeeld is Natura Mater, dat

zowel particulieren als professionals begeleidt bij hun keuze voor duurzame materialen.

Tot slot verenigt Ecobuild – een cluster van bedrijven gefinancierd door het Gewest – de Brusselse actoren in duurzaam bouwen en renoveren, en biedt het een **plaats voor de uitwisseling van best practices tussen professionals**, evenals een **catalogus van dienstverleners** voor iedereen die een duurzaam bouwproject wil uitvoeren.

2.2.2. Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:
Technieken toegankelijk maken zodat het aantal zelfrenovaties toeneemt en voldoende mensen woningen in Brussel kunnen renoveren

- Coaching voor zelfrenovatie
- Premies voor opleiding en begeleiding
- Gemeente betrekken bij zelfrenovaties

1^e reactie

Zelfrenovatie is een interessante aanpak om te bestuderen in het kader van de Renoluti-on-doelstellingen. Er zijn aandachtspunten naar voren gebracht om zwartwerk te voorkomen, een duidelijk en veilig kader te garanderen voor werkzaamheden die worden uitgevoerd in het kader van zelfrenovatie (toegang tot premies, verzekeringen, verantwoordelijkheden in het geval van begeleide zelfrenovatie, enz.) en de

financiële voordelen voor mensen die voor zelfrenovatie kiezen te evalueren. De studie van die aandachtspunten is een basisvoorwaarde voor de uitvoering van concrete acties op dat gebied en wordt momenteel afgerond. Op basis daarvan moeten concrete projecten tot stand komen.

2.2.3. Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:
Beroepen in de bouwsector aantrekkelijker en toegankelijker maken

1^e reactie

Na de ondertekening van een eerste kaderovereenkomst in 2018 kon de POW in 2021 worden opgestart. De eerste opdracht waarmee hij belast is, is de bevordering van de bouwberoepen. De lopende gesprekken over het afsluiten van een nieuwe, nog ambitieuzere kaderovereenkomst voorziet nog steeds de bevordering van de beroepen uit de sector als eerste opdracht, en haar ontwerp van actieplan voorziet het verbeteren van de gemengde samenstelling in de opleidingen.

Concreet sluit de POW zich enerzijds vanaf 2023 aan bij het sectorfonds Constructiv en zijn nationale campagne "De bouw kijkt verder" die loopt tot in 2030 en gericht is op meer opleiding en inschakeling in de sector. Anderzijds werkt de POW actief aan de communicatie met de beroepen in het kader van de promotiecampagnes van Renolution.

Zo zijn er bijvoorbeeld de volgende twee initiatieven:

- De week van de duurzame bouw, jaarlijks georganiseerd door de POW Constructivity, die de jonge leerlingen van de Brusselse scholen de kans geeft om de verschillende bouwberoepen te ontdekken en uit te proberen tijdens ludieke en dynamische activiteiten;
- Het recente project “Constructivity Bike Show”, een reizende beurs bestaande uit 8 thematische fietsen met aanhangwagen met het oog op de ontdekking van de beroepen in verband met renovatie in Brussel, die rechtstreeks naar de Brusselaars trekt. Meer dan 1.000 Brusselaars werden in dit kader reeds bereikt.

In het kader van de strijd tegen de knelpuntberoepen ondersteunt Actiris overigens de POW in zijn initiatief “Vrouwen in de bouw” dat een stijging van het percentage stagiaires in kwalificerende opleidingen beoogt, met name door specifiek vrouwelijke werkzoekenden uit te nodigen voor infosessies over de opleidingen en beroepen uit de bouwsector.

2.3 Aanzetten tot milieuverantwoord gedrag

2.3.1. Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:
Het bundelen van zuinigheidskwesities en de rol die gedrag hierin speelt, en het delen van die informatie met gerichte burgers en actoren op het terrein

- Gerichte en proactieve informatie verstrekken
- Mede-eigenaars en syndici opleiden
- Netwerken van 'renovatieambassadeurs' oprichten

1^e reactie

Er moet inderdaad een **strategie** worden ontwikkeld **voor energiezuinig gedrag** in woningen. In dat kader wordt het actieonderzoeksproject 'SlowHeat', gesteund door de administratie Innoviris, afgerond en stelt het een reeks aanbevelingen voor die gericht zijn op het bereiken van meer zuinigheid in gebouwen.

Sommige voorstellen van de Burgerraad voor het klimaat zijn al ingevoerd: **één enkel contactpunt** (Homegrade), alternatieven en tips en tricks (bijvoorbeeld op de website van Leefmilieu Brussel). Homegrade werkt voortdurend aan het verbeteren van de dienstverlening en het versterken van de centralisatie van advies en procedures op één fysieke en digitale locatie.

De voorstellen van de Burgerraad voor het klimaat over **facturering en jaarlijkse feedback** zijn interessant en zullen worden bestudeerd.

Wat de **opleiding van mede-eigenaars en syndici** betreft, is naar die doelgroep gecommuniceerd. In het kader van de Renolution-alliantie is Federia, de vereniging van syndici, ook van plan om begeleiding en opleiding te bieden aan syndici.

Binnen de Renolution-alliantie, ten slotte, onderzoekt een werkgroep bestaande uit gemeenten momenteel manieren om een dynamiek van renovaties per wijk aan te moedigen en te begeleiden. Het idee om **netwerken van renovatieambassadeurs** op te richten is interessant en moet worden overwogen op basis van de eerste ervaringen.

2.3.2. Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:
Ondernemingen ondersteunen die werken met duurzame en hergebruikte materialen

- **Kaderovereenkomsten Gewest**
- **Technische fiches over biogebaseerde en duurzame materialen**

T° reactie

Met het klimaatbeleid wordt een verplichting opgelegd om het renovatietempo van bestaande gebouwen te versnellen. Als de praktijken in de bouwsector ongewijzigd blijven, zal die doelstelling onvermijdelijk leiden tot een toename van de stroom geïmporteerde bouwmaterialen die op het grondgebied worden gebruikt. Om negatieve effecten te voorkomen – in het bijzonder een toename van de indirecte emissies – is het noodzakelijk om hergebruik in de bouwsector te versnellen en bouwmaterialen en -producten met een lage milieu-impact te bevorderen. Dat is des te belangrijker omdat wanneer de GSV die momenteel wordt herzien van kracht wordt, het prioritaire gebruik van die materialen wettelijk verplicht zal zijn (zie punt 2.2.1.).

Wat de aanbevelingen van de Burgerraad voor het klimaat betreft:

- **Kaderovereenkomsten met bepaalde bedrijven:** het Gewest geeft voorrang aan de transitie en capaciteitsversterking van alle bedrijven die actief zijn in het Gewest (en bouwprofessionals in het algemeen), omdat deze aanpak

inclusiever en rechtvaardiger is en beter in staat is om een structureel antwoord te bieden op de groeiende vraag tussen nu en 2050.

Homegrade heeft ook een lijst van aannemers die voldoen aan sociale en milieucriteria en kan burgers begeleiden bij het verkrijgen van offertes van die Brusselse bedrijven.

- **Technische fiches** (en scores van materialen) moeten inderdaad **beschikbaar worden gesteld**. Hiervoor bestaan verschillende tools: Gids Duurzame Gebouwen, TOTEM, GRO, checklist omkeerbaarheid, evenals de tools van het Europese project voor de ontwikkeling van een netwerk voor het hergebruik van bouwmaterialen (pre-afbraakinventaris, auditmethode voor herstelling, verzameling van materiaalfiches, enz.). De aanbeveling van de Burgerraad voor het klimaat zou ons evenwel moeten aanmoedigen om na te denken over een bredere promotie van die tools. (Die tools zijn te vinden op de website

van de **Gids Duurzame Gebouwen** (gidsduurzamegebouwen.brussels).

- Er wordt **structurele steun** verleend aan **beroepsverenigingen en -federaties** in de vorm van subsidies en 'Renolution'- of 'Shifting Economy'-ac-

ties, om best practices op het gebied van hergebruik van bouwmaterialen aan te moedigen en te ontwikkelen en bedrijven in de sector erin op te leiden, en ook om een toeleveringsketen voor hergebruikte materialen te creëren.

2.3.3. Doelstelling Burgerraad voor het klimaat: **Energiezuinig gedrag aanmoedigen**

○ **Progressief verbruikstarief**

1^e reactie

Een goed geïsoleerde woning is geen garantie voor een verandering in het verbruiksgedrag van de bewoners. Daarom moeten we een strategie ontwikkelen voor energiezuinig gedrag in woningen.

Zoals uiteengezet in het Lucht-, Klimaat- en Energieplan, is de Brusselse regering van plan om eigenaars te verplichten hun woning te renoveren tot een bepaald EPB-certificaatniveau. Gezien de impact van energieprestaties op het daadwerkelijke verbruik, lopen huurders die in een gebouw wonen waar de eigenaar zijn verplichtingen niet nakomt, het risico gestraft te worden met hogere energiekosten, waar ze niets aan kunnen doen. Met andere woorden, hoewel we het voordeel van een **progressieve tarifiering voor energie** zoals voorgesteld door de Burgerraad voor het klimaat begrijpen, dreigt de complexe implementatie ervan weinig efficiënt te zijn, met een groot potentieel voor sociale onrechtvaardigheid en in strijd met andere collectieve uitdagingen. BRUGEL heeft

in 2015 een studie uitgevoerd over de progressieve tarifiering voor elektriciteit en die studie ondersteunt de bovenstaande elementen [studie-10.pdf](#) (brugel.brussels).

Wat betreft de verplichting voor de verbetering van de energieprestatie van een woning, in overeenstemming met het Europese kader, voorziet de regering de mogelijkheid om op voorhand volledige of gedeeltelijke vrijstellingen te verlenen van de EPB-vereisten wanneer deze technisch, functioneel of economisch niet haalbaar zijn (Brussels Wetboek van Lucht, Klimaat en Energie, art.2.2.4, §1er - goedgekeurd in 2de lezing). De autoriteiten onderzoeken momenteel de mogelijkheid om een vrijstelling te verlenen voor laag verbruik. Op die manier zou er een verband kunnen worden gelegd tussen de EPB en de werkelijke consumptie, op voorwaarde dat een lage consumptie niet het gevolg is van een situatie van ontbering/zelfprivatie.

A scenic view of a park with a pond, trees, and a path, overlaid with a blue and green speech bubble containing text.

3. Vergroenen om beter te leven in de stad

3.1

**Beter verdelen van de natuur,
haar groene en blauwe ruimten**

3.1.1.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

Vergroenen om het hitte-eilandeffect in de stad te verminderen**T° reactie**

De lopende hervorming van de Gewestelijke Stedenbouwkundige Verordening houdt aan de hand van dezelfde aandachtspunten rekening met deze thematiek.

De in november 2022 in eerste lezing goedgekeurde ontwerptekst, waarvan de tweede lezing in het najaar van 2023 ter goedkeuring aan de Regering zal worden voorgelegd, integreert zowel voor de openbare ruimte als voor privéterreinen en -gebouwen maatregelen om stedelijke hitte-eilanden te bestrijden en om de creatie van koelte-eilanden te bevorderen.

Voor de gebouwen wordt daartoe voorzien dat de dakbekledingen geen laag albedo meer mogen hebben (geen zwarte roofing meer); daken die groter zijn dan 20 m² zullen moeten worden ingericht als groendak of als landschapsterras en/of met voorzieningen voor de productie van hernieuwbare energie worden uitgerust. Projecten zullen moeten bijdragen tot de samenstelling van een koelnetwerk en de ontwikkeling van stadsbiotopen, alsook van landschapselementen, via de creatie van biotopen en opvangplaatsen van kleine fauna, horizontale en in voorkomend geval verticale begroeide oppervlakken en door voorrang te geven aan de aanwezigheid en ontwikkeling van inheemse plantensoorten. Deze bijdrage kan met name

worden beoordeeld via de BAF+-tool, die momenteel wordt ontwikkeld.

Op de openbare weg zal een minimumpercentage voor beplante volle grond bestemd moeten zijn en zal de openbare ruimte een aanzienlijk aandeel van hoogstammige bomen, goed voor schaduw, moeten bevatten. Er wordt ook voorzien dat de voorkeur wordt gegeven aan materialen met een hoog albedo.

En in alle gevallen, zowel in privé- als openbare ruimtes, zal het waterbeheer bij voorkeur op een landschappelijke, beplante manier gebeuren in open lucht.

3.1.2. Doelstelling Burgerraad voor het klimaat: Natuurgebieden beschermen

1e reactie

Het streven naar zero verharding is complex en hangt samen met verschillende en soms tegenstrijdige behoeften, schaalniveaus en termijnen. Het is nodig om het grondgebied degelijk in kaart te brengen (bestaande situatie) en een follow-up in te stellen.

Om doeltreffend te werk te kunnen gaan, is het nodig om een aanpak uit te werken op het niveau van het leefbekken. Anders zal dit leiden tot territoriale concurrentie. Verharding en verdichting bieden een oplossing om de effecten van de klimaatverandering in te dijken, maar dat moet op een redelijke en gecoördineerde manier gebeuren (bouwen in stadsdelen die al verdicht zijn en goed bereikbaar zijn, maar er daarbij ook op toezien dat er voldaan blijft worden aan de basisbehoefte aan natuur in deze gebieden en geen stadsuitbreiding naar de rand veroorzaken). Bij het uittekenen van het beleid moet dus worden gezocht naar een evenwicht tussen de (te herontwikkelen) behoeften van de natuur en de behoeften van de mens. Het doel moet er daarbij in bestaan het milieu te vrijwaren en te streven naar sociale rechtvaardigheid.

Bij de aanpassing van het GBP en dan meer bepaald bij de werkzaamheden rond het groene en het blauwe netwerk (met input van Leefmilieu Brussel) en bij het opstellen van de voorschriften gaat veel aandacht uit naar het evenwicht tussen bebouwde en niet-bebouwde ruimte.

Daarmee samenhangend wordt ingezet op **dichtheid (met uiteenlopende omschrijvingen)**, zuinigheid en de herwaardering van gronden: evenveel doen met minder, bepaalde plaatsen verdichten en de verharding van niet-bebouwde gronden amper of niet rendabel maken zijn één voor één manieren om de druk op de grondmarkt aan te pakken. De dichtheidsproblematiek zal ook aan bod komen in Share the city (de hervorming van het GBP). Het is de bedoeling om weldra voort te bouwen op de input van de werkgroepen die daarover reeds hebben vergaderd.

Het gaat om een bijzonder complex, maar ook belangrijk aandachtspunt, dat raakvlakken heeft met heel wat maatschappelijke uitdagingen (leefmilieu, sociale rechtvaardigheid, het samen leven, de economische aantrekkingskracht, enz.). Daar moet dus een goed onderbouwd en serieus democratisch debat over plaatsvinden.

3.1.3. Doelstelling Burgerraad voor het klimaat: Toegankelijkheid van de groene en blauwe ruimten voor iedereen

1^e reactie

De ruimtelijke spreiding van de groene en blauwe ruimten noopt ertoe deze vooraf in kaart te brengen (bestaande situatie, follow-up) en ze vooraf te definiëren:

- Antwoord op een menselijke en maatschappelijke vraag? Ruimte volledig gewijd aan de biodiversiteit? Landbouw?
- Soort ruimte: tuinen? Volle grond?
- Soort gebruik: permanent open?

De invulling van de groene en de blauwe structuur moet worden afgetoetst aan het grondgebruik, de behoeften en de mogelijkheden op de verschillende niveaus (waaronder ook het grootstedelijke). De aanwezigheid van toegankelijke groene en blauwe infrastructuur moet worden gerelateerd met de aanwezigheid van inwoners in de buurt en een aangetoonde kosten-batenverhouding (het kost minder om een groene ruimte, ongeacht waarvoor die wordt gebruikt, aan te leggen in de tweede gordel, waar de gronden minder bebouwd en minder duur zijn dan in de centrale stadsdelen, hoewel dergelijke ruimten daar meer nodig zijn).

Er kan worden overwogen om op het GBP, op basis van het overzicht van de bestaande situatie, bepaalde gronden in de buurt van scholen of ziekenhuizen daarvoor te bestemmen: er dient geval per geval te worden afgewogen of dat aangewezen is.

3.2 Ontharden

3.2.1.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

Verminderen van het autoverkeer om plaats te maken voor zachtere vervoermiddelen, om de stad te vergroenen, te ontharden en aan te passen aan de klimaatverandering

1^e reactie

Het Gewestelijk Mobiliteitsplan Good Move (GMP) heeft ook tot doel het aantal verplaatsingen met de auto tegen 2030 met 25% te verminderen ten opzichte van 2018, de implementatie van netwerken van multimodale specialisatie van wegen, en de invoering van circulatieplannen in wijken om het transitverkeer te verminderen. Tegelijkertijd voorziet de GMP in de ontwikkeling van mobiliteitsdiensten.

Het GMP heeft ook tot doel de impact van verschillende vormen van mobiliteit op het milieu te verminderen (zie het onderdeel "GREEN" van de Stadsvisie), dat de volgende maatregelen omvat:

- Weginrichtingsprojecten uitwerken met geluidsdempende wegbekleding en voorzieningen, met beheerssystemen voor afvloeiwater die de infiltratie ervan na de behandeling bevorderen en die bijdragen aan de aanpassing aan de klimaatverandering door de stedelijke warmte-eilanden te verminderen;
- Maatregelen nemen om het ecologische netwerk te verbinden en te

versterken, in het bijzonder door de doorlaatbaarheid van de vervoersinfrastructuur voor in het wild levende dieren te verbeteren, met name op plaatsen waar het waarschijnlijk is dat er migratiestromen zullen zijn.

Het Natuurplan voorziet ook in dit soort maatregelen.

Het ontwerp van GSV, die wordt hervormd (voorlegging in 2de lezing aan de regering wordt in het najaar van 2023 voorzien), voorziet een betere verdeling van het gebruik van de openbare ruimte door bovenop de mobiliteitsfunctie ook belang te hechten aan de verblijfs- en milieufunctie. De ontwerptekst geeft volledig gevolg aan alle aanbevelingen van de vergadering (vergroening, koelte, materialiteit, plaats van de voetganger...).

Brussel Mobiliteit voert de aanbevelingen van de burgers reeds uit op de gewestwegen.

Concrete voorbeelden zijn de vergroening van het Flageyplein, de renovatie en herbegroeiing

van de Parklaan, de aanleg van een groennet-verbinding en actieve mobiliteit aan de oprit van de A12-stad, demineralisatie en beplanting in de kanaalzone, enz. Elk nieuw BM-project moet in dit opzicht voorbeeldig zijn.

3.2.2. Doelstelling Burgerraad voor het klimaat: De bodem ontharden en een nieuwe economische functie geven

- **Stadslandbouw bevorderen**
- **Gemeentelijke kwekerijen ontwikkelen**
- **Gebruik van doorlaatbare materialen bevorderen**
- **De haltes van de MIVB omvormen**

1^e reactie

Projecten om de rol van planten in de stad te vergroten worden uitgevoerd door middel van verschillende gewestelijke plannen en strategieën (Waterbeheerplan, Natuurplan, Good Food-strategie 2, Good Soil-strategie, Gewestelijk Plan voor Duurzame Ontwikkeling (GPDO) enz.), in de lopende herziening van de Gewestelijke Stedenbouwkundige Verordening (GSV) en het Gewestelijk Bestemmingsplan (GBP), evenals in verschillende stadsvernieuwingsprogramma's zoals de stadsvernieuwingscontracten 'Max aan de Zenne' of 'Weststation', de duurzame wijkcontracten, de as- en huizenblokcontracten, enz. De voortzetting van die acties is essentieel, zowel voor de ondersteuning van de stedelijke biodiversiteit als voor de levenskwaliteit van de Brusselaars, vooral in wijken met een tekort aan groene ruimten of wijken die te kampen hebben met het hitte-eilandeffect en het risico op overstromingen.

Het gebruik van waterdoorlatende wegbedekkingen (beton, asfalt, kasseien, enz.) is het onderwerp van studies en experimenten (bv. de Alsebergsesteenweg, de Kleine Ring, enz.). Lichtere gebouwen met minder absorberende oppervlakken en groendaken (waar ook zonnepanelen op liggen) helpen de gevolgen van hittegolven te beperken. Het vergroenen van de openbare ruimte (wegen, pleinen, trottoirs, enz.) wordt actief aangemoedigd, ook al wordt het beperkt door de eisen die gepaard gaan met infrastructuur, leidingen en verschillende netwerken die de ondergrond in beslag nemen.

Een aantal **stadslandbouwprojecten** is ondersteund of opgezet door de overheid: Vooruit met de wijk, moestuinen die door Leefmilieu Brussel worden beheerd, projectoproep Good Food (bv.: PermaFungi cvba, Ferme Nos PiliFs), coördinatie van projecten door Leefmilieu

Brussel (bv.: BoerenBruxselPaysans). Er worden verschillende nieuwe projecten geanalyseerd. Bovendien is een van de doelstellingen van de herziening van het GBP het stimuleren van de ontwikkeling van stadslandbouw. Ter herinnering: in het GBP wordt voor elk perceel in het Gewest bepaald of het bebouwd mag worden, voor welke soorten gebouwen, en de grondbestemmingen worden er dus in gedefinieerd.

Leefmilieu Brussel ondersteunt de **ontwikkeling van burgerkwekerijen**, hetzij via het mechanisme 'Vooruit met de wijk', hetzij via de subsidie aan het Centrum voor Stadsecologie.

Wat ten slotte de bebouwing betreft, worden in **de Gewestelijke Stedenbouwkundige Verordening (GSV)** kwantitatieve verplichtingen opgelegd (een kwart van de oppervlakte **onbebouwd** laten), maar geen kwalitatieve verplichtingen. In het ontwerp van de nieuwe GSV is voorzien om de bescherming van volle grond in ontwikkelingsprojecten te versterken en de kwaliteit van projecten te verbeteren door de integratie van specifieke biotopen (die met name zullen afhangen van de locatie van het project in zijn directe omgeving, om zo te zorgen voor ecologische samenhang in het ontwikkelingsproject).

3.3 De biodiversiteit beschermen

3.3.1.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

groene ruimten van hoge kwaliteit creëren

- Zorgen voor groene ruimten van hoge kwaliteit en biodiversiteit
- Parken met een geringe biodiversiteit omvormen tot gebieden met een hoge biodiversiteit

1^e reactie

De renaturatie van de stad zal plaatsvinden via de groene ruimten en parken, maar niet alleen: er moet rekening mee worden gehouden in elk ontwikkelingsproject, of het nu gaat om onbebouwde ruimten of gebouwen, maar ook langs transportinfrastructuren (wegen, spoorwegtaluds, kanalen, enz.). De ontwikkeling van de natuur is een doelstelling voor elke buitenruimte, met **de juiste balans tussen ecologische, sociaal-recreatieve en erfgoedfuncties**. Dat betekent noodzakelijkerwijs een milieuvriendelijker beheer van de groene ruimten (geen pesticiden, laattijdig maaien, behoud van dood hout, enz.).

Een regelgevend kader voor dat milieuvriendelijk beheer wordt momenteel bestudeerd.

Het Jubelpark en het Park van Brussel, die door de Burgerraad voor het klimaat worden genoemd, voldoen aan zeer belangrijke sociaal-culturele behoeften en zijn beschermd als erfgoedkundige gehelen. De ontwikkeling van hun biologische waarde is wenselijk (verschillende gebieden in het Jubelpark zijn bijvoorbeeld al enkele jaren beschermd), maar wordt beperkt door strenge eisen.

3.3.2.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

Veranderen van de praktijken op het gebied van natuurbeheer

- **Bestekken van leveranciers**
- **Stoppen met het maaien van bepaalde openbare en particuliere ruimten**
- **Inheemse soorten vs. exotische soorten bevorderen**
- **Rewilding promoten**
- **Website met praktisch advies**

1^e reactie

Leefmilieu Brussel streeft er voortdurend naar om het beheer van de gewestelijke groene ruimten en bosgebieden te verbeteren en doet waar mogelijk aan laattijdig maaien.

Bestekken evolueren voortdurend om nieuwe methoden, praktijken, materialen en materieel op te nemen. Het personeel krijgt een breed scala aan **bijscholingen**. Er wordt ook gewerkt aan gewestelijke harmonisatie door de publicatie van referentiedocumenten.

Op de website van Leefmilieu Brussel staan **heel wat tools (informatiefiches, thematische kaarten, enz.)** ter beschikking van inwoners en operatoren, die verder gepromoot moeten worden.

Een algemeen verbod op maaien wordt momenteel niet overwogen, omdat niet elk gebruik zich daarvoor leent. Een grootschalige bewustmaking geniet de voorkeur (bv.: Maai Mei Niet). **De verplichting, ten minste voor publieke operatoren**, om een gedifferentieerd beheer van groene ruimten te voeren (alleen maaien van gebieden die door het publiek worden bezocht) **zou het onderwerp kunnen zijn van toekomstige regelgeving**.

3.3.3.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

Biodiversiteit in de stad beschermen, versterken en herstellen

- Gebieden afbakenen waar de biodiversiteit moet worden beschermd
- Ecosystemen herstellen die de biodiversiteit ondersteunen
- Ecoducten aanleggen

1^e reactie

Verschillende groepen soorten en habitats worden regelmatig gemonitord door de overheid, het maatschappelijk middenveld en burgers (bv.: www.observations.be). De resultaten van die monitoring worden gebruikt om **gebieden met een hoge biologische waarde** en de juiste instandhoudingsmaatregelen voor die gebieden te **identificeren**. Dat constante werk geldt ook voor gebieden met een lagere waarde, zoals stadsparken.

Er is momenteel een studie aan de gang, op initiatief van Leefmilieu Brussel en gefinancierd door Beliris, om een **ecoduct** te creëren dat het Zoniënwoud **opnieuw zal verbinden** boven de Terhulpesteenweg.

Op dezelfde manier worden er corridors voor kleine fauna aangelegd onder wegen (bv.: Neerpede). Dat soort systeem moet worden vereenvoudigd in kwetsbare gebieden.

De BAF+ (biotoop-oppervlaktefactor) is een tool die is ontworpen om de biologische waarde van ontwikkelingsprojecten te maximaliseren. De tool zal worden opgenomen in de volgende GSV.

De valorisatie van het hydrografische netwerk en het openleggen van waterlopen spelen een directe rol in het herstel van ecosystemen.

In het Brussels Gewest zijn een aantal grote projecten aan de gang: Neerpede, Wielsmoeras, Max aan de Zenne, enz.

Deze aanbevelingen zijn zeer interessant en relevant. We zullen de natuur-waterfacilitator van Brussel mobiliteit vragen om ook bijzondere aandacht te besteden aan wilde dieren en na te gaan of dit aspect goed geïntegreerd is in de aandachtspunten bij een gevel-tot-gevelheraanleg of om te kijken of quickwins al mogelijk zijn.

3.3.4.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

Burgers aanmoedigen om de biodiversiteit te versterken

- De juiste planten aanbieden
- Premies voor vergroening

T° reactie

Privétuinen zijn goed voor 31% van de groene ruimten in het Gewest. Hun bijdrage aan het Brusselse ecologische netwerk is essentieel en het is belangrijk om burgers die hun steentje willen bijdragen te ondersteunen en de juiste tools aan te reiken.

Leefmilieu Brussel lanceert binnenkort een **gloednieuw webplatform 'Renature'** en een communicatiecampagne rond dit thema tegen het einde van dit jaar. Het doel van die website is om particulieren en professionals aan te moedigen om actie te ondernemen om de stad te renatureren.

Sommige gemeenten bieden al **premies** aan **voor het vergroenen van gevels en/of daken** op het platform vegetage.brussels.

Het Gewest kent ook **premies** toe **voor groen-daken en het ontharden van de binnenterreinen van huizenblokken**. De versterking van die steun moet worden bestudeerd in het licht van de beschikbare begrotingsmiddelen.

Burgers kunnen **de opvang en mobiliteit van fauna** ook bevorderen: door bepaalde holtes in gebouwen waar vogels of vleermuizen wonen te behouden, nestkastjes te installeren, enz. Er moeten inderdaad meer stimulansen komen om de opvang van fauna in heel Brussel aan te moedigen.

Tot slot kunnen burgercollectieven in het kader van het mechanisme **'Vooruit met de wijk'** begeleiding en financiële steun krijgen van Leefmilieu Brussel om hen te helpen bij het opzetten van vergroeningsprojecten in hun wijk. Er moet echter meer worden gedaan om dat mechanisme te promoten, zodat meer Brusselaars ervan op de hoogte zijn en er gebruik van maken.

3.3.5.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

Stedelijke biodiversiteit van jongs af aan leren kennen en beheren

- **Bewustmaking op scholen**
- **Vanaf het secundair onderwijs een opleiding over klimaatuitdagingen voorzien**
- **Buitenschoolse activiteiten in verband met de biodiversiteit**
- **Praktische workshops voor jongeren**
- **Bewustmakingsactiviteiten rond klimaatuitdagingen**

1° reactie

Burgers van jongs af aan informeren over het belang van het behoud en beheer van de stedelijke biodiversiteit is een belangrijk punt voor overheden.

De afgelopen jaren is er een reeks gewestelijke initiatieven opgezet om aan die noodzakelijke doelstelling van milieueducatie te voldoen:

- **‘Wanted, klimaathelden’**, een permanent interactief parcours bij Leefmilieu Brussel dat 20.000 jongeren van 10 tot 16 jaar, in de klas en met hun familie, verwelkomt en hen opdrachten laat uitvoeren ten voordele van het klimaat en een goed leven in de stad ([BELEXPO - Een initiatief van Leefmilieu Brussel](#));
- **Operatie Re-creatie**, waarvan het doel is de speelplaatsen van Brusselse scholen te vergroenen, op een participatieve manier met alle betrokken actoren, in het bijzonder leerlingen en leerkrachten. Er worden momenteel 19 scholen begeleid ([Operatie Re-creatie - Bubble](#));

- **de zeer recente projectoproep Cascade**, die jongeren van 14 tot 25 jaar in staat stelt om transitieprojecten in hun wijk te ontwerpen en uit te voeren (Cascade: projectoproep 2023-25 - Bubble);
- **diverse andere programma's voor natuureducatie**: opleiding van leerkrachten voor buitenscholen, animatieboerderijen, enz.

Om dat doel te bereiken is samenwerking met het onderwijs nodig, wat een gemeenschapsbevoegdheid is. Een samenwerkingsakkoord tussen de Federatie Wallonië-Brussel en de Gewesten heeft het mogelijk gemaakt om vooruitgang te boeken bij de noodzakelijke integratie van klimaat- en biodiversiteitskwesties in de lesprogramma's en de praktijken van leerkrachten.

De Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu heeft zopas ook een platform gelanceerd om mensen bewust te maken van de impact van onze consumptie- en productiepatronen op de biodiversiteit en ecosystemen (<https://planeetbiodiversiteit.be/>).

3.3.6.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

Burgers voorzien van de tools die ze nodig hebben om zelf de biodiversiteit te beschermen

- **Burgerdienst voor het klimaat**
- **Een klimaatdimensie integreren in de cursussen van stages**

1^e reactie

De aanbeveling van de Burgerraad voor het klimaat om een **burgerdienst voor het klimaat/de vergroening** op te zetten is ambitieus en complex, omdat het buiten de reikwijdte van gewestelijke tussenkomst en de bevoegdheid Klimaat valt. Er zouden besprekingen kunnen worden gevoerd met de gemeenschaps- en federale partners.

De **Samenlevingsdienst** stelt jongeren van 18 tot 25 jaar echter al in staat om opdrachten van 6 maanden uit te voeren op het gebied van milieu en ecologische transitie, terwijl ze een opleiding

krijgen in die kwesties. Het zou de moeite waard zijn om te kijken naar hefboomen om het aantal plaatsen te vergroten en het parcours van die jongeren veilig te stellen (statuut, salaris, enz.) (**DE SAMENLEVINGSDIENST** ([samenlevingsdienst.be](https://www.samenlevingsdienst.be))).

Tot slot is het doel van de mechanismen '**Vooruit met de wijk**' en 'Cascade' om burgers (en meer specifiek jongeren in het kader van de projectoproep Cascade) de tools te geven die ze nodig hebben om projecten en acties ten behoeve van het milieu op te zetten.

3.3.7.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

Ambtenaren opleiden in de gevolgen van de klimaatverandering**1^e reactie**

[Talent.brussels](https://www.talent.brussels.be) heeft een duurzaamheidsactieplan ontwikkeld voor 2023. De eerste actie bestond uit een workshop, georganiseerd in samenwerking met de consultants ingehuurd door Leefmilieu Brussel, met alle Talent.brussels-coördinatoren. Het eerste deel was gewijd aan het Climate Fresco en het tweede aan het opstellen van een voorstel aan de talenthiërarchie over de prioritaire te ontwikkelen acties.

De Focus voor 2023 en 2024 is bepaald in samenwerking met Paradigm en is gericht op verantwoorde digitale technologie. Een van de geplande acties is het maken van een MOOC (Massive Open Online Course) over digitale verantwoordelijkheid, die beschikbaar zal zijn voor alle gebruikers van Mytalent Learning. Deze actie is gepland voor 2024. De MOOC is momenteel beschikbaar in het Frans en moet

aangepast worden aan de technische beperkingen van ons leermiddel. Het moet ook in het Nederlands vertaald worden. Zodra deze twee fasen zijn afgerond, wordt de MOOC beschikbaar gesteld voor gebruikers.

Zodra het actieplan, dat loopt tot eind 2024, is geëvalueerd, zullen we analyseren of andere trainingen op het gebied van klimaatverandering aan ons platform kunnen worden toegevoegd.

3.3.8.

Doelstelling Burgerraad voor het klimaat:

Communiceren en informatie uitwisselen op wijkniveau in de verschillende Brusselse gemeenten

- Ruimten creëren voor uitwisseling
- Specifiek gemeentepersoneel om te sensibiliseren

1^e reactie

We geloven dat dit voorstel relevant en nuttig is om het bewustzijn te verhogen van de rol die elke Brusselaar kan spelen in de strijd tegen de klimaatverandering.

Het Gewest beveelt aan dat de **gemeenten** een **dienst** oprichten **voor de begeleiding van burgers**, wat al het geval is in sommige gemeenten die hiervoor personeel hebben kunnen vrijmaken.

Leefmilieu Brussel steunt bovendien gemeenten die in het kader van hun **klimaatactieplannen** initiatieven opzetten voor overleg en burgerparticipatie.

De kwestie van de **opleiding van gemeentepersoneel** zal verder worden uitgediept.

Foto krediet:

© Bryapro (Cover)

© Shutterstock p.6 + p.13

© Leefmilieu Brussel p.24

Verantwoordelijke uitgever:

Assemblée citoyenne pour le climat
Avenue du Port 86C/3000,
1000 Bruxelles